

PISMO (1)

Pismo je sredstvo prostorne i vremenske komunikacije. U širem smislu to je svaki sistem vidljivih oblika (crteža, slika, simbola, znakova i njihovih kombinacija) namerno proizvedenih u svrhu memorisanja i obaveštavanja; u užem smislu sistem znakova koji predstavljaju određene elemente govornog jezika: pojedine reči, slogove ili glasove.

Pećinski crteži

Formalno, pismo je skup dogovorenih znakova dovoljnih za pisanje nekog jezika
U toku razvitka pismo je prošlo kroz 3 faze :

- a) piktografsko (slikovno)
- b) ideografsko (pojmovno)
- c) fonetsko (glasovno)

Preteča pisma je komunikacija pomoću predmeta - složeno kamenje, prelomljene grančice, strelice i slično. Poznato je i uslovno pismo *quipu* južnoameričkih Indijanaca Inka: o glavni konopčić obješeni su konopčići s čvorovima u bojama; raspored čvorova i boje kazuju određenu poruku.

Slikovno pismo nastaje kada sličice dostignu određeni stepen stilizacije, i kada se takav slikovni pojam dogovorno počinje dosledno upotrebljavati uvek za isti pojam. Već se u praistoriji pećinski čovek koristio takvim oblikom komunikacije. Zatim se različite sličice dovode u uzajamni odnos i stvaraju asocijaciju. Takav početak slikovnog pisma i pisma uopšte zovemo piktografija.

♦ PIKTOGRAFSKO PISMO (slikovno pismo)

Predstavlja najstariji način na koji su ljudi pokušali da pomoću crteža zabeleže svoje misli. Izraz dolazi od latinske reči PICTUS – crtan i grčke GRAFO – piše.

Ovi znaci (piktogrami) označavaju upravo ono što crtež predstavlja i nisu vezani za specifični glasovni sklop reči u pojedinom jeziku. Čine osnovu pisma kod starih Egipćana, Krićana, Sumera, Kineza i Maja, ali se u izvesnim prilikama koriste i danas (na primer u saobraćajnim znacima).

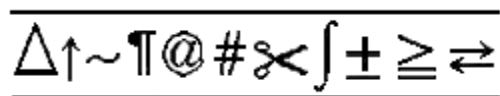
Savremeni piktogrami

◆ IDEOGRAFSKO (pojmovno) PISMO

Obogaćivanjem sadržaja jezika, traže se znaci koji, po dogovoru, označavaju apstraktne pojmove, koje je nemoguće doslovno crtežom izraziti.

Ideogrami (izraz dolazi od grčke reči idea – ideja, predstava, pojam) su šematizirani oblici slikovnog predstavljanja koji postaju nosioci pojedinih reči i pojmova koji se mogu dovoditi u odnose i stvarati asocijacije na apstraktne, afektivne i relacione pojmove. Tako se, na primer, kod kineskog pisma ideogram "hao" koji označava "dobro" i "ljubav" gradi udruživanjem sličica majke i deteta; "pevati" je složen od ideograma ptice i usta, a dve žene = svađa.

Ovo su u početku znaci koji se po spoljašnjem izgledu ne razlikuju od piktograma, ali im je promenjen smisao. Kasnije od slike uprošćavanjem postaju apstraktni grafički znaci koji imaju značenje određenih pojmova.

Savremeni ideogrami

◆ FONETSKO (GLASOVNO) PISMO

Najsavršeniji oblik pisma. Znak (fonogram) označava glas. Mnoštvo znakova kod ideografskog pisma, zamenjena malim brojem znakova za glasove. Fonetsko pismo je vezano za određeni jezik.

◆ EGIPATSKA PISMA

Uz mesopotamska spadaju u prva pisma uopšte.

a) Hijeroglifi

Najstarije egipatsko pismo. Nastalo u IV milenijumu pre n.e. Naziv mu dali Grci prema rečima ieros (HIJEROS) – svet, sveštenečki, božanstven i (GLIFO) – urezan, ugraviran (u kamenu). Po obliku spada u piktografsko pismo ali vremenom dobijalo odlike i ideograma i fonograma.

Postojalo oko 3000 znakova ali su oko 500 najčešće upotrebljavane.

b) Hijeratsko (sveštenečko) pismo

Nastalo u trećem milenijumu uprošćavanjem hijeroglifa u toku pisanja trskom po papirusu, imalo oko 600 znakova. Knjiga na papirusu imala je oblik svitka ("rot ula").

c) Demotsko (narodno) pismo

Nastalo oko 700 g. p. n. e. u Severnom Egiptu uprošćavanjem hijeratskog pisma. Služilo je za svakodnevnu upotrebu. Egipatska pisma dešifrovao je francuski naučnik Fransoa Šampolion (Franqois Champollion) oko 1822. godine.

♦ **PISMO U MESOPOTAMIJI**

Sumersko pismo nastalo je u drugoj polovini IV milenijuna pre n. e. Pisalo se na kamenu a po obliku je bilo slikovno, slično hijeroglifima. Kasnije kamen biva zamenjen tablicama od meke gline u koje su ovi znaci beleženi uz pomoć prizmatičnog štapića. On je u glini ostavljao trouglasto udubljenje slično klinu, pa je zbog toga ovo pismo kasnije nazvano KLINASTIM. Oblici postaju apstraktni i gubi se prepoznatljivost prvobitnih slika.

Njime su još pisali Vavilonci, Asirci, a poslednji su bili Persijanci.

Klinasto pismo je prvi dešifrovao početkom XIX veka Nemač Georg Grotefend.

♦ **FENIČANSKO PISMO**

Prvo fonetsko pismo. Nastalo oko 1400 god. pre n. e. uprošćavanjem hijeratskih znakova. Uzeli su 22 znaka, koliko je bilo glasova (konsonata) u njihovom jeziku i svakome pridali značenje samo prvoga glasa te reči. Znaci su imali geometrijske forme i gravirani su oštrim instrumentom, pa su im sve linije iste debljine.

♦ **GRČKO PISMO**

Grci preuzimaju pismo od Feničana, prilagođavaju ga svom jeziku, i olakšavaju pisanje uvođenjem oznaka i za samoglasnike koje Feničani nisu poznavali.

Ovaj se proces završio od IX do VII veka p. n. e. U početku pišu “bustrofedonom”, tj. u oba pravca (kao kad se ore njiva).

Od V veka zadržavaju samo smer od leve ka desnoj strani, koji kasnije nasleđuju i svi evropski narodi.

Grčki alfabet je imao 24 znaka. Geometrizacija je još doslednija nego kod Feničana, ali su linije i dalje iste debljine.

U II veku pre naše ere počinje da se kao podloga za pisanje koristi štavljena koža nazvana pergament prema gradu Pergamonu u Maloj Aziji. Ovaj se materijal zadržao u Evropi sve do početka upotrebe hartije (XII – XV v.) .

♦ **RIMSKO PISMO**

Rimljani prihvataju posredstvom Etruraca grčko pismo. Postepeno usavršavaju oblike slova koji oko I v. n. e. dostižu savršenstvo u rimskoj klesanoj kapitali.

Ovo su već konačno formirana velika (verzalna) slova latinice. Sva slova su konstituisana iz kvadrata, kruga i trougla, i imaju istu visinu.

Razlikuju se debljine osnovnih i spojnih crta. Linije se završavaju zaobljenim produžecima – serfima. Ovo se pismo koristilo za natpise na kamenu.

Oko I veka umesto dotadašnje rotule, javlja se nov oblik knjige od pergamenta – kodeks. To je oblik sadašnje knjige. Za svakodnevne beleške koristi se diptih, dve daščice ispupčenih rubova, premazane tankim slojem voska i spojene međusobno šarkicama ili alkama. Po prethodno nagraavljenom vosku pisalo se stilusom, metalnim instrumentom zašiljenim s jedne a zaobljenim s druge strane (za pisanje i brisanje napisanog).

KVADRATIKA je knjižno pismo, proporcija izvedenih od kvadrata. Razlikuje se od klesane kapitale u detaljima. Ove razlike nastaju zbog upotrebe različitog sredstva za pisanje (dleto kod kapitale, zarezana trska – kalamis, kod kvadratike) upotrebljavala se od II do V veka.

RUSTIKA (“rustika” bukvalno znači “prosto”, “grubo”). Po osnovnoj konstrukciji slična kvadratici, ali užih proporcija (ekonomičnije) i drugačijeg ugla pod kojim se drži trska. Zbog toga su vertikalne tanke a serifi jako zadebljani. Bila je u upotrebi od II do VI veka.

STARIJI RIMSKI KURZIV

Pismo za svakodnevnu upotrebu i brzo pisanje na pločicama premazanim voskom. U brzini uglavnom bivaju zamenjeni oblinama, linije su iste debljine (zbog stilusa) a oblici slova nisu onako doterani i iste visine kao kod knjižnog pisma.

UNCIJALA

Čini sintezu kvadratike i starijeg kurziva. Široko i lepo knjižno pismo kao kvadratika, ali zaobljenih crta kao kod kurziva. Time čini prelaz prema oblicima malih slova. Nastala u vreme propadanja rimske države i jačanja hrišćanstva (III – VIII v.). Na prelazu iz starog u srednji vek, ptičje pero zamenjuje kalamis. Elastičnije je i omogućuje pisanje sitnijih slova.

Mlađi rimski kurziv (IV v.)

Kao i stariji, pismo za brzo pisanje. Razlikuje se od ovog po formiranim uzlaznim i silaznim potezima. To su prva minuskulna (mala) slova u istoriji.

OMNIX ERGO QUAE
TIS UT PACIANTU OBIS H
ETUOS PACITE EIS HAE

Rimska uncijala

Poluuncijala (V do VIII v.)

Slična uncijali, samo, pod uticajem mlađeg kurziva formira ulazne i izlazne poteze. To je prvo minuskulno knjižno pismo. Pisalo se ptičjim perom na pergamentu.

♦ SREDNJOVEKOVNA PISMA

U ranom srednjem veku u Zapadnoj Evropi formira se čitav niz pisama koja zovemo jednim imenom nacionalna pisma. Većina ih je nastala od mlađeg rimskog

kurziva pa su bila ružna i nečitka. Izuzetak su bila irsko i anglosaksonsko pismo, koja su nastala od poluuncijale.

Za vreme Karla Velikog (742 – 814) oko 780. g stvara se na osnovu poluuncijale novo pismo – karolinška minuskula koje je bilo tako savršenih oblika i dobre čitljivosti da se do danas zadržalo kao oblik malih slova latinice. Stvaranje ovog pisma se prema legendi pripisuje engleskom svešteniku Alkuinu od Jorka.

Od XIII veka oblici karolinške minuskule postepeno bivaju sve už i od oblina nastaju prelomljene uglaste forme. Tako nastaje gotica. U gotici dominiraju vertikale, okrugline su zamenjene kosim izlomljenim linijama, a horizontale ne postoje.

♦ SLOVENSKA PISMA

a) Glagoljica

Prvo slovensko pismo, stvorio ga na osnovu grčkog kurzivnog pisma Ćirilo s bratom Metodijem 855. godine. Imala 40 znakova. Ubrzo je prihvaćena u svim slovenskim zemljama. Kada se početkom X veka javila ćirilica, ona brzo potiskuje glagoljicu.

Iz svih slovenskih zemalja, izuzev Češke i Moravske gde je već krajem IX v. glagoljica zamenjena latinicom i Hrvatske gde se glagoljica dugo zadržala kao nacionalno pismo.

Prvobitna Ćirilova glagoljica bila je obla (stvorena od kurziva). U Hrvatskoj od XII veka dobija uglaste oblike i postaje uža, a kontrast između osnovnih i spojnih crta se povećava. Ovom uglastom glagoljicom slagane su i prve hrvatske štampane knjige (Misal iz 1483.g.).

Glagoljica sa Bašćanske ploče

b) Ćirilica

Pretpostavlja se da je nastala u Bugarskoj oko 900. godine. 24 znaka uzeta su iz grčkog unicejnog pisma, a ostali uglavnom iz glagoljice. Zbog svoje veće grafičke lepote i čitljivosti potisla je ubrzo glagoljicu. Svi do XVIII veka upotrebljavala se i u Rumuniji. Najstarija sačuvana srpska rukopisna knjiga pisana ćirilicom je Miroslavljevo jevanđelje (kraj XII v.), a prva štampana knjiga ćirilicom na Balkanu Oktoih Osmoglasnik. Štampanje ove knjige dovršeno je 4. Januara 1494. godine u štampariji Đurđa Crnojevića u Obodu kraj Cetinja, kojom je rukovodio jeromonah Makarije. Knjiga je ukrašena i ilustrovana drvorezima. Ova staroslovenska ćirilica zamenjena je početkom

XVIIIveka u Rusiji za vreme Petra Velikog građanskom ćirilicom. Cilj ove reforme Petra Velikog bio je da se stari oblici ćirilice saobrazе savremenim evropskim oblicima latiničnog pisma. Konačnu reformu srpske ćirilice izvršio je Vuk Karadžić 1818. God. (On je izostavio iz ruske azbuke 7 znakova: i, ju, u, ... a uveo nove znake : ć, đ, lj, nj, j i dž). Vukova ćirilica je zvanično priznata tek 1868. godine. Ona predstavlja danas najdoslednije sprovedene fonetsko pismo na svetu.

Makedonska ćirilica je dobila svoj konačan oblik 1945. Ona se od Vukove ćirilice razlikuje samo po tome što je đ zamenjeno sa g, ć sa k a za glas dz koji postoji u makedonskom, uzet je znak S.

Osnov savremene latinice – humanistika

U doba Renesanse (u XV veku) u Italiji odbačena je gotička tradicija, a kao uzor je postavljeno vraćanje na antičke oblike umetnosti.

Slično postupaju i književnici, proučavaoci antičkog kulturnog nasleđa, koji su se zvali humanisti. Oni odbacuju goticu i uzore za novo pismo traže u antičkim rukopisima. Ne zmajući da je većina antičkih rukopisa za vreme Karla Velikog prepisana pismom iz tog vremena – karolinškom minuskulom, oni prihvataju uz vrlo male izmene ovo srednjevekovno pismo dajući mu naziv “humanistička minuskula”. Kada se sredinom XV veka javljaju prve štamparije u Italiji u njima se, za razliku od Nemačke, gde dominira gotica, za uzor prvih tipografskih slova uzima humanistička minuskula. Misleći da ova slova potiču iz antičkog vremena daju im naziv “antikva” koji se i do danas zadržao.

Pripremio Dragan Marković